

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи
Антон ПАНТЕЛЕЙМОНОВ
2020 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ГЕОГРАФІЯ РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

рівень вищої освіти: бакалавр
галузь знань: 10 Природничі науки
спеціальність: 106. Географія
освітня програма: Геоурбаністика, регіоналістика та країнознавство
вид дисципліни: за вибором
факультет геології, географії, рекреації і туризму

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«31» серпня 2020 року, протокол № 14

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Катерина СЕГІДА, д. геогр. н., доцент, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

Протокол № 6 від « 25 » серпня 2020 р.

Завідувач кафедри

 (Людмила НЕМЕЦЬ)
(підпис) (прізвище та ініціали)

« 25 » серпня 2020 р.

Програму погоджено методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол № 13 від «31» серпня 2020 р.

Голова методичної комісії

 (Олександр ЖЕМЕРОВ)
(підпис) (прізвище та ініціали)

«31» серпня 2020 р.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Географія розселення населення» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 106 Географія, освітньою програмою «Геоурбаністика, регіоналістика та країнознавство».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є формування у студентів теоретичних знань про основи географії розселення населення, форми, види та концепти розселення населення, практичних знань та навичок щодо просторово-статистичного аналізу розподілу населення; сформулювати уявлення про просторові та часові особливості розселенських процесів у світі та в Україні, їх причини та наслідки.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- вивчити теоретичні та методологічні засади географії розселення населення;
- проаналізувати концепції, що існують в географії розселення населення;
- визначити методичний інструментарій географії розселення населення, основи просторово-статистичного аналізу;
- показати роль природного середовища в розміщенні населення, визначити чинники розселення населення;
- вивчити регіональні та часові особливості розселення населення у світі;
- визначити ключові особливості розселення населення України, їх причини та територіальні особливості, проблеми та перспективи.

1.3. Кількість кредитів – 4.

1.4. Кількість годин – 120.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	
2-й	
Семестр	
3-й	
Лекції	
32 год.	
Практичні, семінарські	
32 год.	
Лабораторні	
Самостійна робота	
56 год.	
Індивідуальне завдання:	

1.6. Заплановані результати навчання:

формування загальних та фахових компетентностей: здатність розуміти і застосовувати основні концепції суспільної географії і геоурбаністики, пояснювати міські, регіональні, глобальні процеси ключовими поняттями суспільної географії та геоурбаністики; здатність використовувати головні закономірності і моделі розселення населення для обґрунтування раціональної територіальної організації урбанізованих систем, визначення проблем та перспектив їх розвитку;

забезпечення досягнення наступних програмних результатів навчання:

- базові знання з економічної та соціальної географії України та інших країн світу; особливостей сучасної урбанізації, рівнів та темпів урбанізації у країнах світу, проблеми, пов'язані з урбанізацією, та шляхи їх розв'язання; класифікацій та типології міст, найбільших агломерацій та мегаполісів світу, світових міст, їх функцій та ролі у сучасному світі;
- розуміння сутності та місця географії розселення населення в системі географічних наук та її зв'язки з іншими науками; місця в системі наук та її зв'язок з суспільною географією;
- знання про особливості розселення, його форми та види; загальні закономірності, чинники, принципи розселення, методологічні основи його дослідження, сучасні концепції розселення населення; роль природно-географічних чинників в формуванні систем розселення, особливості розміщення населення світу та окремих регіонів світу та України;
- уміння визначати вплив природно-географічних факторів на демографічні процеси; виявляти вплив природних умов на особливості розселення населення та формування й розвиток систем розселення;
- уміння аналізувати функціональні типи міст, сучасні особливості містоутворення, динаміку сільського розселення, перспективи розвитку селищ міського типу як перехідної ланки розселення, виявляти проблеми та перспективи розвитку міського та сільського розселення України, вказати шляхи перспективного розвитку міст, проаналізувати територіальні системи розселення в Україні;
- володіння методами просторово-статистичного аналізу розподілу населення, застосування математико-статистичних методів, визначенню моделей просторового розвитку регіонів.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Методологічні аспекти географії розселення населення

Тема 1.1. Географія розселення населення в системі суспільно-географічних наук. Предмет, задачі та структура географії розселення населення. Місце географії розселення населення в системі географічних та суспільних наук. Схеми структуризації географії розселення населення.

Тема 1.2. Теоретичні основи дослідження розселення населення. Поняття розміщення та розселення населення. Форми та види розселення населення. Чинники розселення населення. Система розселення: зміст складові, класифікації. Методологічні засади просторово-статистичного аналізу розподілу населення. Густота та концентрація населення.

Тема 1.3. Концепції розселення населення. Самоорганізація розселення: правило «ранг - розмір» Ципфа. Самоорганізація розселення: теорія центральних місць В. Кристаллера, А. Леша, В.Ізарда. Опорні каркаси розселення. Інтегральна система розселення. Урбанізація, Рурбанізація, субурбанізація. Місто як просторова і функціональна структура. Агломерація і агломераційні ефекти. Концепція «глобального міста». Концепція світових міст. Моделі просторової організації території. Концепція центр-периферії Дж.Фрідмана.

Розділ 2. Часові та регіональні особливості розселення населення світу

Тема 2.1. Населення світу. Чисельність та розміщення. Чисельність населення світу, головні особливості його розміщення. Етапи заселення, умови і чинники формування системи розселення населення. Регіональні особливості, причини та чинники розміщення населення, проблеми викликані його диференціацією.

Тема 2.2. Просторово-часові особливості розселення населення регіонів світу. Особливості та етапи заселення території регіону, оцінка розселення за основними концепціями. Концентрація та густота населення, урбанізація та урбанізованість. Найбільші міста, їх особливості, агломерації, мегаполіси. Світові міста. Оцінка розселення населення за країнами світу та їхній адміністративно-територіальний устрій, просторові моделі розподілу населення.

Тема 2.3. Глобальні проблеми населення світу. Проблема нерівномірного розміщення населення. Зростання чисельності населення світу та глобальні проблеми пов'язані з ним. Шляхи вирішення глобальних демографічних проблем. Побудова моделей населення світу. Типи і види заходів демографічної політики, територіальні особливості.

Розділ 3. Географія розселення населення України

Тема 3.1. Особливості заселення та чинники формування системи розселення в Україні. Формування і розвиток міських та сільських поселень. Етапи заселення території, формування поселенської мережі. Чинники та фактори розселення населення. Форми і види розселення населення. Ретроспективний аналіз адміністративного устрою. Сучасна система розселення. Особливості міського розселення. Особливості сільського розселення.

Тема 3.2. Урбанізація та її прояви. Формування та розвиток міських агломерацій. Поняття та критерії міст в Україні. Класифікації та типізація міст. Часові особливості та сучасні тенденції урбанізаційних процесів в Україні. Субурбанізація, рурбанізація. Особливості розвитку міст та міської мережі. Динаміка та регіональні особливості урбанізації. Найбільші агломерації та їх характеристика.

Тема 3.3. Територіальна структура розселення населення та адміністративно-територіальний устрій України. Системи розселення в Україні. Щільність, концентрація населення України та її регіонів. Просторово-статистичний аналіз розподілу населення. Регіональні розселенські процеси. Проблеми розселення населення України. Адміністративно-територіальний устрій та його реформування. Особливості формування об'єднаних територіальних громад та новий адміністративний устрій 2020 року.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
	2	3	4	5	6	7
Розділ 1. Методологічні аспекти географії розселення населення						
Тема 1.1. Географія розселення населення в системі суспільно-географічних наук	8	2	2			4
Тема 1.2. Теоретичні основи дослідження розселення населення	16	4	2			10
Тема 1.3. Концепції розселення населення	16	4	2			10
Усього	40	10	6			24
Розділ 2. Часові та регіональні особливості розселення населення світу						
Тема 2.1. Населення світу. Чисельність та розміщення	6	2	2			2
Тема 2.2. Просторово-часові особливості розселення населення регіонів світу	20	6	8			6
Тема 2.3. Глобальні проблеми населення світу. Проблема нерівномірного розміщення населення	14	4	4			6
Усього	40	12	14			14
Розділ 3. Географія розселення населення України						
Тема 3.1. Особливості заселення та чинники формування системи розселення в Україні. Формування і розвиток міських та сільських поселень.	14	4	4			6
Тема 3.2. Урбанізація та її прояви. Формування та розвиток міських агломерацій.	14	4	4			6
Тема 3.3. Територіальна структура розселення населення та адміністративно-територіальний устрій України	12	2	4			6
Усього	40	10	12			18
Усього годин	120	32	32			56

4. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Географія розселення населення як наука. Структуризація суспільно-географічних наук, місце географії розселення населення	2
2	Поняття, форми, види та чинники розселення населення. Просторово-статистичний аналіз розподілу населення. Система розселення: зміст, критерії, складові, класифікації.	2
3	Концепції самоорганізації розселення населення. Опорні каркаси розселення. Моделі просторової організації території. Урбанізаційні та агломераційні процеси. Концепція світових міст.	2

4	Населення світу: заселення, розселення, динаміка чисельності. Просторово-часові особливості та територіальна диференціація	2
5	Часові та регіональні особливості розселення населення країн Європи	2
6	Часові та регіональні особливості розселення населення країн Азії	2
7	Часові та регіональні особливості розселення населення країн Америки	2
8	Часові та регіональні особливості розселення населення країн Африки, Австралії, Океанії	2
9	Нерівномірність розселення населення як глобальна проблема світу	2
10	Поточна контрольна робота	2
11	Ретроспективний аналіз розселення населення, формування системи розселення України	2
12	Часові та регіональні особливості розселення населення в Україні. Чинники та наслідки територіальної диференціації міського та сільського розселення	2
13	Регіональні урбанізаційні процеси в Україні	2
14	Формування та розвиток міських агломерацій в Україні	2
15	Просторово-статистичний аналіз розселення населення в регіонах України	2
16	Сучасний адміністративний устрій України. Проблеми та перспективи удосконалення просторової організації	2
<i>Усього</i>		32

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Опрацювання теми: «Витоки ідей географії розселення населення», опитування в рамках практичного заняття	4
2	Опрацювання теми: «Теоретичні засади географії населення. Поняття, форми, види розселення», опитування в рамках практичного заняття	6
3	Опрацювання теми: «Система розселення: трактування, критерії, складові», опитування в рамках практичного заняття	4
4	Опрацювання теми: «Концепція опорного каркасу», опитування в рамках практичного заняття	2
5	Опрацювання теми: «Концепції самоорганізації», опитування в рамках практичного заняття	2
6	Опрацювання теми: «Просторові моделі регіонального розвитку. Політика ЄС», опитування в рамках практичного заняття	4
7	Опрацювання теми: «Концепція світових міст», опитування в рамках практичного заняття	2
8	Опрацювання теми: «Заселенські процеси, чинники розселення», опитування в рамках практичного заняття	2
9	Опрацювання теми: «Просторово-статистичний аналіз розселення	6

	населення країн світу», опитування в рамках практичного заняття	
10	Опрацювання теми: «Глобальні проблеми людства. Нерівномірність розселення. Катастрофи та пандемії», опитування в рамках практичного заняття	6
11	Опрацювання теми: «Чинники міського та сільського розселення. Урбогенез в Україні», опитування в рамках практичного заняття	4
12	Опрацювання теми: «Урбанізаційні процеси, великі міста та субурбії в Україні», опитування в рамках практичного заняття	4
13	Опрацювання теми: «Адміністративно-територіальна реформа в Україні: правове забезпечення та основні положення. Відповідність адміністративно-територіального устрою існуючій системі розселення», опитування в рамках практичного заняття	4
14	Опрацювання теми: «Просторово-статистичний аналіз розселення населення регіону». Показники та їх розподіл, обчислення, аналіз, обґрунтування, опитування в рамках практичного заняття	6
<i>Разом</i>		<i>56</i>

6. Індивідуальне завдання

Не передбачено

7. Методи контролю

- Усне опитування (індивідуальне, комбіноване, фронтальне);
- Перевірка практичних робіт;
- Письмові контрольні роботи.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання					Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Підсумкова (екзаменаційна) контрольна робота	Сума
Т 1.1-1.3	Т 2.1, 2.3	Т 2.2	Т 3.1-3.2	Т 3.3				
5	10	15	10	10	10	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Практичне заняття – 5 балів:

- практичні завдання – 2 бали;
- доповіді за темами – 2 бали;
- відповіді на запитання, участь у дискусії – 1 бали.

Контрольна робота, передбачена навчальним планом – 10 балів:

- завдання на розкриття сутності понять – 5*2 бали

Підсумкова (екзаменаційна) робота – 40 балів:

- тестові завдання, завдання на розкриття сутності понять – 13 балів;
- практичні завдання – 15 балів;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 12 балів

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література:

Основна література:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев . – М.: Мысль 1983. — 350 с.
2. Гладкий О. В. Основні етапи розвитку наукових праць з географії міст та геоурбаністики / О. В. Гладкий // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2012. – С. 58-64
3. Гладкий О. І. Особливості делімітації території Львівської промислової агломерації / Вісник Львівського університету. Серія географічна. – Вип. 36. – 2009. – 73-81.
4. Гладкий О. Історичні етапи розвитку наукових досліджень промислових агломерацій / О. Гладкий // Історія української географії. – Вип. 17. – Тернопіль, 2008. – С. 79-88.
5. Гудзеляк І. І. Географія населення: навчальний посібник / І. І. Гудзеляк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 232 с.
6. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти. – Чернівці, 2003. – 392 с.
7. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. – Чернівці, Рута, 2003. – 392 с.
8. Дністрянська Н. І., Дністрянський М. С. Географія поселень Львівської області. – Л., 2001.
9. Доценко А. І. Регіональне розселення: проблеми та перспективи. – К.: 1999. – 195 с.
10. Доценко А. І., Зінич В. Т. та ін.. Розселення в Україні : проблеми та перспективи. – К., 2006 – С. 157-164.
11. Дудник І. М. Низова система розселення. – Полтава, 1996 – 200 с.
12. Етнографія України: навчальний посібник для студ. ВНЗ / За ред.. С.А. Макарука. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Львів.: Світ, 2004, - 520с.
13. Крисаленко В.С. Динаміка населення: Популяційні, етнічні та глобальні виміри: Монографія. – К.: - НІСД, - 2005. 368 с.
14. Питюрєнко Е. І. Основные положения концепции расселения и развития городов УРСР на перспективу. – К., 1998. – 187 с.
15. Покшишевский В. В. Население и география. Теоретические очерки. М., Мысль, 1978. 315 с.

16. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. - Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
17. Шаблій О. І. Математичні методи в економічній географії. - Львів: Вища школа, 1984. – 135 с.

Допоміжна література:

1. Голиков А. П., Черваньов І. Г., Трофимов А. М. Математичні методи в географії. – Харків: вид-во при Харківському університеті. 1986. – 143 с.
2. Гудзеляк І. Географія населення: Навчальний посібник / І. Гудзеляк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
3. Джаман В. О. Демогеографія: Навчальний посібник / В. О. Джаман, В. П. Круль, Г. Я. Чернюх. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці: «Рута», 2002. – 159 с.
4. Дітчук І.Л. Історико-географічні особливості формування поселенської мережі гірських районів Українських Карпат // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту. Серія геогр. - № 2. - 1998. - С.3-9.
5. Доценко А. І. Розвиток хутірського розселення в Україні // Економіка АПК. – К, 2001 - № 3. – С. 93-99.
6. Ковтонюк М. Сільське розселення на карті світу та України // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Збірник наук. праць. - Вип. 3. - Тернопіль. - 1999. - С. 260-262.
7. Ковтонюк М. Сільське розселення на карті світу та України // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Збірник наук. праць. - Вип. 3. - Тернопіль. - 1999. - С. 260-262.
8. Круль В. П. Ретроспективна географія поселень Західної України: монографія / В. П. Круль. – Чернівці, 2004. – 382 с.
9. Кубійович В. З антропогеографії Нового Санча // Володимир Кубійович. Наукові праці. Том 1. – Париж-Львів, 1996. – С. 286-506.
10. Кузик С.П. Мікротопонімія сільських поселень: методика досліджень // Історія міст і сіл Великої Волині: науковий збірник "Велика Волинь": Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. - Т. 25. -Ч.1. - Житомир: ПП М.Г.Косенко, 2002. - С.194-200.
11. Нагірна В.П. Сільські регіони України: проблеми розвитку та регіональна політика держави // Україна та глобальні процеси: географічний вимір. - Київ-Луцьк: "Вежа", 2000. - Т. 1. - С.37-40.
12. Пилипенко І. О. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навчальний посібник / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.
13. Пилипенко І.О. Використання теорії графів для виявлення просторових закономірностей процесів формування населення Херсонської області. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон 2007 стратегія оптимального розвитку» (17-18 квітня 2007 року, м. Харків) / Гол. ред. колегії В.С. Бакіров. – РВВ Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Харків 2007. С. 138-141.
14. Про основні засади розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України // Урядовий кур'єр . – 2002. – 31 липня.
15. Стельмах Г. Ю Історичний розвиток сільських поселень на Україні. – К, 1964. – 230 с.

16. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
17. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії: Підручник / О. І. Шаблій – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444.
18. Яворська В. В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я: Методологічні і методичні проблеми: Монографія / В. В. Яворська. – Одеса: Астропринт, 2007. – 208 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Демографічний енциклопедичний словник <http://nation.geoman.ru/demogr/>
2. Інститут демографічних досліджень <http://www.demographia.ru>
3. Головне управління статистики в Харківській області <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net>
4. Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Світова статистика <http://www.worldometers.info/ru>
6. Статистичні дані за країнами світу <http://iformatsiya.ru/tab1/459-statisticheskie-dannye-stran-mira-za-2010-god.html>
7. Немець Л. М. Географія населення: українсько-російсько-англійський словник термінів та понять: навчальний посібник / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда. – Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – 144 с.
8. Сегіда Е. Ю. География населения с основами демографии: учебно-методическое пособие / Е. Ю. Сегіда. – Харьков, 2014. – 154 с.
9. Сегіда К. Ю. Методические рекомендации и задания к практическим занятиям по дисциплине «География населения с основами демографии» для студентов-географов по специальности «Экономическая и социальная география» / К. Ю. Сегіда, І. М. Баріло. – Харьков, 2015. – 48 с.